

KARIN BOYE

Bokomslag Albert Bonniers Förlag

Avslutningstext till Klassikercirkeln Tidlösa kvinnoöden mars

Kris

av

Karin Boye

Vi började vår diskussion om Karin Boyes roman Kris vid familjen Forsts matbord och där blev vi kvar ett bra tag.

När Karin Boye placerar sin unga huvudperson Malin Forst vid familjens middagsbord skapar hon sig ett tillfälle att ge en både konkret och avslöjande bild av hur laddade relationerna i Malins familj är.

”Om kapitlet behövde en titel skulle jag med rätta döpa det till ”Spänningsfält”, skriver Caroline Degerfeldt och tar upp just förankringen i det konkreta: ”Jag själv är dessutom mycket förtjust i när miljöbeskrivningar gestaltar situationer: ’Moraklockan tickar högt, elakt. Den njuter av sitt privilegium att vara ting och utan skuld ...’”.

Det är ett betydelsemättat citat Caroline plockar fram.

Klockan är ett ting står det, men trots detta framställs den som så indragen i stämningen runt bordet att den framstår som en levande varelse, som någon som kan njuta av att vara utan skuld. Denna besjälning säger en hel del om hur stämningen är i Malins familj, hur skuldbeläggandet är ett maktmedel som används flitigt. ”Att vara utan skuld är av allt att döma ett privilegium som klockan är ganska ensam om” står det också.

Elisabeth Stjernberg lyfter fram maktstrukturen inom familjen. ”I inledningen till matbordsscenen presenteras hur de olika positionerna ser ut: pappan i högsätet – han kan inte sitta någon annan stans, mamman hans motpol, pojkarna på ena sidan och flickorna på den andra.” Elisabeth påpekar också ”hur man har det på de olika ”stolarna”, vilka strategier och möjligheter som hänger ihop med varje plats; hustruns/mammans nästintill helt förkvävda, där varje replik sägs så försiktigt att det nästan inte märks att något yttrats, lillflickan som är pappans favorit – än så länge, och som är en tyst expert på att läsa av situationen och navigera i den utan att förlora sin roll som älskling, pojkarna som bråkar och lyder och som så småningom måste göra något aktivt – ta över samma roll som pappan eller bli avfallingar. Och så huvudpersonen mitt i skruvstället.”

Man kan gissa att också Malins far, som är den som har makten att dela ut skuld till de andra runt bordet, också plågas av skuld. Man måste tänka sig denna familj som Karin Boye lyfter fram som en cell i ett större bygge, i ett samhälle där skuld-hierarkierna upprepar sig i allt större mönster där religionen spelar en viktig roll.

Men det Karin Boye visar i den här scenen är hur det går till på familjenivån. Elisabeth ser hur låsta alla är i sina respektive positioner. Det blir tydligt när man tittar på mammans agerande. Elisabeth skriver: Här blir det ju också tydligt hur lite manöverutrymme som finns för hustrun/mamman att försvara sin dotter. Ett svek som inte ens finns så länge strukturen inte ifrågasätts”.

Det är en formulering som Caroline fastnar för. Hon visar hur moderns tystnad upplevs av Malin som är beredd att vara både anklagad och skyldig: ”Är det brödet som mor skär? Malin ser rörelserna som genom en imma. Vem eller vad är det egentligen hon skär, när hon lägger all sin kraft i kniven? Nej, ingen människa. Men något som hon ogillar hos en människa, något som borde skäras bort.”

Det är i den stämningen av outtalad skuld som modern och dottern söker upp doktor Ringström, som istället för att hjälpa upprepar faderns patriarkala övermakt. ”Han lyssnar inte. Han drar snabbt egna slutsatser utan att be Malin berätta sin upplevelse eller om sina funderingar. Det provocerar mig som läsare oerhört mycket” skriver Caroline.

Det är en känsla det är lätt att dela. Inte minst eftersom Boye gör det så tydligt att inte heller här är modern fri att stödja eller hjälpa sin dotter, utan fortsätter skuldbeläggandet genom att påpeka hur mycket läkarbesöket kostar.

Vi kom in på diskussionen om vilka som är Malins hjälpare när vi lämnade matbordet. Inte hennes familj, inte hennes läkare, uppenbarligen.

”Rektorn är en av hjälparna” skriver Catharina. ”Genom sina frågor och sitt ifrågasättande av Malins idéer sätter hon igång Malins tankar, får henne att formulera framför allt för sig själv vad hon egentligen vill och känner. Delvis kom jag att tänka på och jämföra rektorn med en syokonsulent som inte vill tänka med ett brett perspektiv utan utgår från sina egna tankar och fördomar; vill en elev studera något annorlunda eller oväntat bör man istället uppmuntra och ställa kloka frågor. Men det kanske var ännu tuffare att på 30-talet välja annorlunda banor.

Caroline påpekar att Malins kollega kristendoms lärarinnan fröken Mogren, till skillnad från läkaren, lyssnar och att det kan vara en början. ”Vad som intresserar mig mest är när Malin vänder sig till sig själv, när hon för en dialog mellan Malin 1 och Malin 2, skriver Caroline.

”Här är det inte samma fokus på jaget som hon haft innan, det som Mogren kallat för högmod. Det känns som om hon kommer sig själv närmare här. Och allra närmast henne själv finns ett svar kring den ångestfyllda obeskrivliga längtan hon haft. Siv. ”Kanske är det så, att allt som är mycket vackert har en mystisk vila att ge”. Vilken gripande formulering. Malin ställer mer direkta frågor till sig själv och svaret kommer till henne, från henne själv; ”Var vill jag vara då? Var hör jag hemma då? prövade hon försiktigt sin längtan. Men svaret slog upp från grunden som en låga och fyllde henne in i minsta skrymsle: Jag vill se Siv. Jag vill vara där Siv är.”

Den försoning hon funderat över när hon läst Rydberg har kanske handlat om en försoning med henne själv, hennes egen innersta längtan?

Maud Hell är inne på liknande tankar: Den befriande känslan när huvudpersonen kunde frigöra sig från trycket. Den största hjälpen är väl kärleken, som dock inte får komma till uttryck.

Frågan är om insikten om kärleken, trots omöjligheten att uttrycka den, ändå inte är vägen bort från skulden, vägen mot en annan självtillit för Malin.

Kris är inte en bok man blir klar över på något enkelt sätt. ”När jag började läsa boken tänkte jag att den skulle vara snabbläst med så få sidor. Men de religiösa och moraliska resonemangen tyckte jag var svåra och jag fick läsa om ibland för att förstå tankegångarna” skriver Maud och det tror jag är något som alla cirkelmedlemmar kände igen sig i. ”Boken var bra och gav många tankar, samtidigt delvis svårtillgänglig och tog lång tid att läsa”, skriver Catharina.

Kris är en bok som kan tala till en på många plan, som håller både för omläsningar som leder en längre in i de religiösa och moraliska resonemangen och för närläsningar av berättelsen om vad som faktiskt händer Malin Forst under hennes kris-vår som vårt cirkelsamtal mest kom att handla om. Det är intressant att jämföra hennes brottnig med sina känslor på tröskeln till sitt vuxenliv med hur det är idag. Allt är annorlunda och ändå inte.

Så fort ett halvår går! Kris var den sista romanen i Litteraturbankens cirkelserie ”Tidlösa kvinnoöden”. Vi har via sex klassiker färdats från Sara Videbäcks 1830-tal till Malin Forsts 1930-tal. För Malins öde som det skildras i Kris, precis som Sara Videbäcks i Som det går an och andra vi diskuterat gäller det att de är präglade av sin tid men ändå tidlösa genom sin förmåga att fortsätta att fånga oss läsare idag, i en helt annan tid.

Och vi blir inte bara fångslade av det vi förstår om dessa andra tider, vi får också nya perspektiv på vår egen tid. Och på det sättet blir vi också lite friare, lite mera tidlösa!